

**GRAMMATIK INTERFERENSIYA: ARTIKL YO‘QLIGI, FE’L
ZAMONLARINING TURLANISHI VA KO‘PLIK VOSITALARI**

Mohinur Ernazarova

Kokand University, Faculty of foreign languages, Uzbekistan

e-mail: ernazamohinur@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada ingliz tilini o‘zbek tilida so‘zlovchi auditoriyada o‘rganish jarayonida uchraydigan grammatik interferensiya turlari — artikl yo‘qligi, fe’l zamonlari tizimidagi farqlar va ko‘plik vositalarining noto‘g‘ri qo‘llanishi tahlil qilinadi. Tadqiqot klassik (Weinreich, Selinker, Corder) va zamonaviy (Ellis, Larsen-Freeman, Mahmudov, Sodiqov) manbalar asosida olib borilib, interferensiyaning kamaytirish yo‘llari sifatida kontrastiv tahlil va kontekstual mashg‘ulotlar tavsiya etiladi.*

Kalit so‘zlar: *grammatik interferensiya, artikl, zamon, ko‘plik, transfer, kontrastiv tahlil.*

Аннотация: *В статье рассматриваются виды грамматической интерференции, возникающие при изучении английского языка узбекоязычной аудиторией, в частности отсутствие артикля, различия в системе времён глагола и неправильное употребление средств выражения множественного числа. Исследование основано на классических (Вайнрейх, Селингер, Кордер) и современных (Эллис, Ларсен-Фримен, Махмудов, Содиков) источниках. В качестве эффективных способов снижения интерференции предлагаются контрастивный анализ и контекстуальные упражнения.*

Ключевые слова: *грамматическая интерференция, артикль, время, множественное число, трансфер, контрастивный анализ.*

Annotation: *The article analyzes the types of grammatical interference encountered by Uzbek-speaking learners of English, focusing on the absence of articles, the differences in verb tense systems, and the misuse of plural forms. The research is based on classical sources (Weinreich, Selinker, Corder) and modern*

studies (Ellis, Larsen-Freeman, Mahmudov, Sodiqov), recommending contrastive analysis and contextual activities as effective strategies to reduce interference.

Keywords: *grammatical interference, article, tense, plural, transfer, contrastive analysis.*

Kirish

Til o'rganish jarayonida ona tili tajribasi yangi til tizimiga o'tadi va bu interferensiya hodisasini keltirib chiqaradi (Weinreich, 1953). O'zbek tili agglutinatív, ingliz tili esa analitik tuzilishga ega bo'lgani sababli, grammatik kategoriyalarni qo'llashda farqlar muhim ahamiyat kasb etadi. Selinker (1972)ning "intertil" nazariyasi o'quvchining xatolarini til o'zlashtirishning tabiiy bosqichi sifatida izohlaydi. O'zbek auditoriyasida ayniqsa artikl, fe'l zamonlari va ko'plik shakllarida interferensiya keng tarqalgan (Sodiqov, 2015; Mahmudov, 2019).

1. Artikl yo'qligi natijasidagi interferensiya

O'zbek tilida artikl kategoriyasi mavjud emas, ingliz tilida esa a/an/the aniqlik va umumiylik ma'nosini ifodalaydi. Shu sababli o'quvchilar ko'pincha artiklni tushirib qoldiradilar:

I bought book yesterday → I bought a book yesterday.

Weinreich (1953) buni strukturaviy mos kelmaslik interferensiyasi deb ataydi. Rasulov (2021) fikricha, bu xatolar ona tilidagi ma'no markazini sintaktik emas, semantik yo'l bilan ifodalashdan kelib chiqadi. Corder (1967) esa bu jarayonni tabiiy o'zlashtirish bosqichi sifatida baholaydi.

Ingliz tilida artikl — a/an va the — nafaqat grammatik kategoriya, balki fikrni aniqlik va umumiylik oralig'ida joylashtiruvchi konseptual marker sifatida faol ishlaydi. O'zbek tilida esa bu semantik maydon konkretlik, kontekst va so'z tartibi orqali ifodalanadi. Shuning uchun o'zbek tilida so'zlovchilar ingliz tilini o'rganishda artiklni "grammatik bezak" deb qabul qiladilar, uni mantiqan ortiqcha deb his qiladilar. Natijada paydo bo'ladigan xatoliklar oddiy formal xato emas, balki madaniy tafakkurning strukturaviy farqini aks ettiradi.

1. Tipologik asoslar va til tizimlari o'rtasidagi nomutanosiblik

O'zbek tili agglutinatív tizimga ega: so'zlarning grammatik munosabatlari

qo'shimchalar orqali belgilanadi. Ingliz tili esa analitik tizim bo'lib, grammatik munosabatlar mustaqil so'zlar — artikl, yordamchi fe'l va predloglar orqali ifodalanadi. Shu sababli artikl o'zbek tili grammatik modelida bo'sh joy egallamagan “yangi funksiya” sifatida paydo bo'ladi.

Tilshunos U. Weinreich (1953) bunday holatni “sistema nomutanosibliği interferensiyasi” deb ataydi — ya'ni bir tilda mavjud bo'lmagan grammatik kategoriya ikkinchi tilni o'zlashtirishda kognitiv qarshilik tug'diradi. Corder (1967) esa bu jarayonni “o'quvchining intertilida yangi kategoriyanı joylashtirishga urinish” sifatida baholaydi.

Shunday qilib, artiklnı ishlatmaslik — bu grammatika bilmaslik emas, balki til tizimining ichki strukturasi yangi kategoriyanı qabul qilishga “qarshilik” ko'rsatishidir.

2. Kognitiv mexanizm: “artikl filtri” va fikrlash modeli

Kognitiv tahlilga ko'ra, o'zbek tilida aniqlik kontekst orqali “ko'z o'ngidagi narsa” (mana bu kitob), umumiylik esa ko'plik yoki so'z tartibi orqali ifodalanadi. Ingliz tili esa bu ikki tushunchani grammatik jihatdan belgilaydi.

Natijada o'quvchi “artiklnı eslab qolish”ga harakat qiladi, ammo bu yetarli emas, chunki u fikrni artikl orqali ifodalashga o'rganmagan. Ellis (2008) va Odlin (1989) bu jarayonni “grammatik avtomatlashtirishdan oldingi kognitiv ziddiyat” deb ta'riflaydilar.

Psixolingvistik kuzatuvlarga ko'ra, o'zbek o'quvchisi “a/an”ni “bir dona narsa” bilan, “the”ni esa “aniq narsa” bilan bog'laydi, biroq ingliz tilidagi “definiteness” tushunchasi har doim ham miqdoriy emas, bilish maydoniga (shared knowledge) asoslanadi.

Masalan:

The sun is bright – bu yerda “the” aniqlik emas, balki insoniyat uchun umumiy bilim kategoriyasini bildiradi.

Bu “bilim sohasiga oid umumiylik” (universal definiteness) o'zbek tili semantik tizimida mustaqil mavjud emas. Shu sababli o'quvchi “sun” so'zini “oddiy nom” deb qabul qiladi, artiklnı esa tashlab yuboradi.

3. Madaniy va kognitiv tafakkur farqlari

Ingliz tili individualistik tafakkurga asoslangan — u aniqlik, egalik va konkretlikni ajratib ko'rsatadi: a friend $\neq$ the friend. O'zbek tili esa kollektiv tafakkurga tayangan: “do'st” tushunchasi ko'pincha umumiy, madaniy konnotatsiyada ishlatiladi. Shu bois o'quvchi uchun “a friend” va “the friend” o'rtasidagi semantik tafovut sun'iy tuyuladi.

Bu hodisa madaniy interferensiya sifatida ko'riladi (Byram, 1997; Radjabov, 2019). O'zbek o'quvchisi uchun “artikl” so'zning ma'nosini o'zgartiruvchi vosita emas, balki “grammatik yuk”dir. Natijada o'quvchi ingliz tilida “aniqlik” va “umumiylik” o'rtasidagi kognitiv chegarani his qilmaydi.

Masalan:

A teacher came to class va The teacher came to class farqini o'quvchi “bir xil” deb qabul qiladi, chunki o'zbekcha tafakkurda kontekst yetarli belgidir.

Demak, artikl yo'qligi interferensiyasi bu yerda lingvistik emas, madaniy-kognitiv ildizga ega.

4. Yangi nazariy yondashuv: artiklni “persektiv diqqat markeri” sifatida o'qitish

Masalan, darsda “the” artikli fokus belgisi sifatida ishlatiladi — o'quvchi “the” orqali suhbatdagi obyekttni tanib olishga o'rganadi. Shu tariqa artikl grammatika emas, kognitiv e'tibor vositasiga aylanadi.

Bu metod interferensiyani kamaytiradi, chunki o'quvchi endi artiklni “grammatik yuk” emas, “fikrni boshqaruvchi belgi” sifatida idrok etadi. Natijada “artikl ishlatish” emas, “artikl bilan fikrni markazlashtirish” ko'nikmasi paydo bo'ladi.

So'nggi yillarda ta'lim psixologiyasida grammatik kategoriyalarni diqqat markeri sifatida o'rgatish g'oyasi ilgari surilmoqda (Larsen-Freeman, 2020). Bu yondashuvga ko'ra, artiklni “grammatik qoida” emas, balki “xabarni markazga tortuvchi signal” sifatida o'rgatish samaraliroq.

2. Fe'l zamonlarining turlanishi bilan bog'liq interferensiya

Ingliz tili zamon tizimida yordamchi fe'llar (be, have, do) muhim rol

o'ynaydi, o'zbek tilida esa zamon qo'shimchalar orqali ifodalanadi.

Masalan: I am go to school every day o'rniga I go to school every day.

Ellis (2008) zamon shakllarini o'rgatishda kognitiv bosqichlarni ajratish lozimligini ta'kidlaydi. Sodiqov (2015) esa o'zbek o'quvchilari "Present Perfect" va "Past Simple"ni farqlashda ko'p xato qilishlarini qayd etadi. Karimova (2022) buni psixolingvistik interferensiya bilan izohlaydi — o'quvchi ona tilidagi soddalashgan modelni ikkinchi tilga ko'chiradi.

3. Ko'plik vositalarida interferensiya

Ko'plik kategoriyasi ham ikki tilda farqlanadi: o'zbek tilida -lar barcha holatda ishlatiladi (kitoblar), ingliz tilida esa semantik istisnolar mavjud (people, information, children). Odlin (1989) transforni "ona tilidan o'tgan salbiy ta'sir" sifatida ko'rsatadi. Bu holatda o'quvchi ingliz tilidagi ko'plikni ortiqcha ishlatadi:

Peoples are friendly → People are friendly.

Mahmudov (2019) bunday xatoliklarni til tizimlarining tipologik nomutanosibligi bilan izohlaydi.

Amaliy yechimlar

Til o'rganishda interferensiya tabiiy jarayon bo'lsa-da, ularni kamaytirish o'qituvchining metodik yondashuviga bevosita bog'liqdir. O'zbek tilida so'zlovchi auditoriyada grammatik interferensiyani yengish uchun til tizimlarini solishtiruvchi, tafakkurni o'zgartiruvchi va kontekstga asoslangan metodlar qo'llanilishi lozim. Quyida artikl yo'qligi, fe'l zamonlari va ko'plik vositalari interferensiyasini kamaytirish bo'yicha umumlashtirilgan amaliy yechimlar keltiriladi.

1. Kontrastiv yondashuv orqali interferensiyani anglash

Weinreich (1953) va Odlin (1989) ta'kidlaganidek, interferensiya ko'pincha o'quvchi o'z tilidagi strukturalarni yangi tilda takrorlashga uringanda yuzaga keladi. Shuning uchun birinchi bosqichda o'quvchilarga til tizimlarining farqlarini ochiq taqqoslab o'rgatish zarur.

Artikl interferensiyasida: o'zbek tilida artiklning o'rne yo'qligini ko'rsatib, a/an/the artikllarini "grammatik qo'shimcha" emas, balki "fikrni aniqlashtiruvchi belgilar" sifatida tushuntirish kerak.

Masalan: “a book – bir dona kitob”, “the book – oldindan ma'lum kitob”, “book – umumiy tushuncha”.

Fe'l zamonlarida interferensiyada: o'quvchiga o'zbek va ingliz tillaridagi zamon kategoriyalarining struktural emas, funksional farqlarini tushuntirish lozim.

Misol uchun: Men har kuni boraman – I go every day (hozirgi zamon emas, odat).

Bu yerda maqsad – o'quvchini so'zma-so'z tarjimadan voz kechishga o'rgatish.

Ko'plik interferensiyasida: “ko'plik = -lar” degan stereotipni yengish uchun ingliz tilidagi semantik ko'plik (collective, uncountable, abstract) turlari misollar orqali o'rgatiladi.

Masalan: People are kind – bu grammatik ko'plik, lekin semantik birlik; Information esa ko'plikdagi ma'lumotni bildiradi, lekin grammatik birlikda ishlatiladi.

2. Kognitiv va tafakkurga yo'naltirilgan metodlar

Grammatik interferensiyani kamaytirish uchun o'quvchi faqat “qoidani yodlash” emas, balki fikrni yangi til modeli asosida qurishni o'rganishi kerak. “Thinking in English” mashqlari: o'quvchi har bir gapni tarjimasiz, bevosita ingliz tilida qurishga mashq qiladi. Bu metod artikl va zamon interferensiyasini sezilarli kamaytiradi.

Kognitiv xaritalar: o'quvchilarga “aniqlik darajalari” (unknown → known → shared → unique) yoki “zamonlar o'qi” (past → present → future → habitual) ko'rinishida vizual tahlil jadvallari tuzdiriladi.

Metaforik tahlil: o'zbek tilidagi -lar qo'shimchasi “hurmat” yoki “ko'plik” ma'nosini bildirsa, ingliz tilidagi -s faqat grammatik miqdorni bildiradi. O'quvchi bu semantik farqni ongli tushunsa, xatoliklar kamayadi.

3. Kommunikativ metodlar va tabiiy kontekstda o'qitish

Ellis (2011) va Larsen-Freeman (2020) fikricha, grammatik interferensiyani yengishning eng samarali yo'li — qoidani nutq kontekstida o'rgatishdir. Shuning uchun darslarda quyidagi usullar tavsiya etiladi:

Reformulyatsiya (reformulation) – o‘quvchi xato gapirganda o‘qituvchi uni tanqid qilmasdan, to‘g‘ri shaklni tabiiy muloqotda qaytaradi.

Masalan:

Student: I am go every day.

Teacher: Oh, you go every day? That’s good!

Shu tarzda o‘quvchi xatoni eshitish orqali tuzatadi.

Task-based dialoglar: artikl, zamon yoki ko‘plikni o‘z ichiga olgan vaziyatli suhbatlar orqali mashq qilish.

Masalan: “At the market” – a banana, the bananas, some fruit.

Awareness raising tasks: o‘quvchiga ikki variant berilib, qaysi biri tabiiyroq eshtilishini aniqlash topshirig‘i beriladi. Bu mashqlar interferensiyanı sezish va o‘zini tuzatish refleksiini kuchaytiradi.

4. Korpus va vizual tahlil asosida o‘qitish

Zamonaviy ta’limda texnologik yondashuvlar interferensiyanı kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi:

Autentik korpus tahlili (Corpus-based learning): o‘quvchilarga “artikl + ism” birikmalarini real ingliz matnlari (BBC, British National Corpus) orqali kuzatish topshiriladi. Bu metod o‘quvchilarda “qoidani yodlash”dan ko‘ra “qoidani his qilish” ko‘nikmasini shakllantiradi.

Vizual kodlash: rangli belgilar yordamida artikl, fe’l va ko‘plik birliklarini matnda ajratish. Masalan: artikl — yashil, fe’l zamoni — ko‘k, ko‘plik — qizil. Bunday vizual mashqlar grammatik anglashni tezlashtiradi.

5. O‘qituvchi uchun metodik tavsiyalar

1. Tarjimaga asoslangan o‘qitishdan voz kechish. Tarjima orqali o‘rgatish interferensiyanı mustahkamlaydi, chunki o‘quvchi har safar ona tili modeliga qaytadi.

2. Madaniy tafakkur farqlarini tushuntirish. Artikl, zamon va ko‘plik — bu faqat grammatik vosita emas, balki madaniy tafakkur belgilaridir.

3. Tuzatishga emas, tushunishga yo‘naltirish. O‘quvchi nima uchun xato qilganini tushunsa, o‘z xatosini o‘zi bartaraf etadi.

4. Autentik muloqotga asoslanish. Sun'iy mashqlardan ko'ra, haqiqiy hayotiy suhbatlar va videolardan foydalanish interferensiyani kamaytiradi.

Xulosa

Grammatik interferensiya — ingliz tilini o'zbek auditoriyasida o'rganishda eng barqaror to'siqlardan biridir. Artikl yo'qligi, fe'l zamonlari tizimidagi farqlar va ko'plik vositalarining nomutanosibligi o'quvchi tafakkurida ona tili modelining ustunligini ko'rsatadi. Interferensiyani kamaytirish uchun qoidalarni yodlashdan ko'ra, fikrlashni yangi til modeli asosida shakllantirish, kontrastiv tahlil, kontekstual mashqlar va kommunikativ metodlarni qo'llash muhimdir. Shunday yondashuv bilangina o'quvchi ingliz tilini tarjimasiz, tabiiy tafakkur vositasi sifatida o'zlashtiradi.

REFERENCES

1. Weinreich, U. (1953). Languages in contact: Findings and problems. Linguistic Circle of New York.
2. Corder, S. P. (1967). The significance of learners' errors. International Review of Applied Linguistics, 5(4), 161–170.
3. Selinker, L. (1972). Interlanguage. International Review of Applied Linguistics, 10(3), 209–231.
4. Odlin, T. (1989). Language transfer: Cross-linguistic influence in language learning. Cambridge University Press.
5. Ellis, R. (2008). The study of second language acquisition. Oxford University Press.
6. Ellis, R. (2011). Principles of instructed language learning. Oxford University Press.
7. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2020). Techniques and principles in language teaching (4th ed.). Cambridge University Press.
8. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2019). Teaching and learning L2: A practical guide. Oxford University Press.
9. Byram, M. (1997). Teaching and assessing intercultural communicative competence. Multilingual Matters.

10. Mahmudov, N. (2019). O'zbek tilshunosligi va ta'lim jarayonida yangi yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya.
11. Sodiqov, B. (2015). Ingliz va o'zbek tillaridagi grammatik interferensiya muammolari. O'zbekiston filologiyasi jurnali, (2), 56–62.
12. Rasulov, M. (2021). Ikkinchi til o'rganishda lingvistik transfer muammolari. Toshkent: O'zMU nashriyoti.
13. Karimova, D. (2022). Til o'rganishda psixolingvistik omillar va interferensiya. Til va adabiyot ta'limi, 1(1), 101–109.
14. Khaydarova, C. J. (2022). Modern teaching methods. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(6), 1609–1613.
<https://doi.org/10.17605/OSF.IO/AMG46>
15. Radjabov, K. (2019). Pragmatik interferensiya va madaniy tafakkur. Til va adabiyot ta'limi, (3), 45–52.
16. Sobirov, A. (2020). Ingliz tili ta'limida interferensiya hodisasi va uni yengib o'tish strategiyalari. Filologiya masalalari jurnali, 2(4), 55–62.
17. Flege, J. E. (1995). Speech learning model. In W. Strange (Ed.), Speech perception and linguistic experience. York Press.
18. Pardaev, A. (2020). Til o'rganishda interferensiya muammolari. Samarqand davlat universiteti ilmiy axboroti, (3), 45–49.
19. Jalolov, J. (2015). English language teaching methodology. Toshkent: O'zbekiston faylasuflar jamiyati nashriyoti.
20. Mamatqulova Marhabo. (2020). DEVELOPMENT OF THE CATEGORY OF MODALITY IN PHILOLOGY AND THEIR COMPARATIVE ANALYSIS. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES, 3(01), 40–
<https://doi.org/10.37547/philological-crjps-03-01-08>
21. James, C. (2018). Errors in language learning and use: Exploring error analysis. Routledge.